

I bez bisera su lijepe školjke

Kap. korv. Dušan Jelić, Lovran

Ima nečeg nametnutog, nestvarnog u shvatanjima običnog čovjeka u odnosu na ljude koji plove.

Mornar je za njih simbol nestalnosti, čovjek koji i nije u običnom smislu čovjek.

To je za njih čovjek sa hiljadu lica, istetoviranih ruku i prsa. Čovjek koji je u karikaturama uvijek prikazan sa flašom, i čovjek koga u svakoj luci čeka druga žena . . .

Ali egzotika laži i obmane još, na rečenom ne prestaje. Ona je beskrajna i nestvarna, kao i ona daleka crta obzorja koja prati mornare na njihovim putovima.

I predu se te varljive niti, kojima je početak ko zna gdje u prošlosti zagubljen, i kojima je isto tako teško sagledati kraj. Nekada su te priče začinjane u dimljivim atmosferama lučkih krēmi dok ih danas najčešće u svijet puštaju novinari.

Dođu oni i na brod. Zapitkuju, gledaju i bilježe, a nakon par sati odu i da nisu otišli dalje i dublje od grube i hrpave kore mornarske riječi. Riječi nisu život, pogotovu ne njihov, mornarski.

. . . pisali su o ložacima koji su kroz sedamdeset i nekoliko sati, po teškom moru proveli pored stroja. Pisali su i o onom mladom oficiru koji je skočio s broda u uzburkano more da bi otklonio minu koja je valovima bila nošena prema brodu. Raduje mornare kada čitaju ovakve stvari o sebi. Priznanja su melem svakom zadovoljstvu.

Ali dali zato treba smetnuti s uma da u život svih ovih heroja o kojima se piše, godina također ima 365 jednoličnih dana. I isto toliko noći. I da su baš oni imali tu sreću da jednog dana učine ono što je dužnost od njih zahtijevala.

Neko je — čini mi se ruski mornari — onu prugasto plavo-bijelu maju nazvao »Morskom dušom«. Možda su imali pravo, jer ona ih uvijek prati, ponekad uredna i čista, a nekad vremenom izjedena i prljava. No uvijek je ispod nje čovjek koga je poziv pozvao da se nazove mornarom.

I kada bi postojalo nešto, na primjer nož kojim bi mogli zarezati u dušu tog čovjeka, zarezati ali ne u onu plavo bijelu maju . . . I kada bi razotkrili nevidljive opeke i grede od kojih je ona sazdana, vidjeli bi da je taj čovjek, isti onaj čovjek koga susrećemo na ulici, koji živi u našem susjedstvu.

Iz svježih rana kapala bi obična krv iz koje bi teško bilo razlučiti tugu od radosti.

Nekoliko crtica, toliko običnih da bi pristajale uz svaka vrata, kroz koja je prošao čovjek, nalazi se pred nama. Toliko su obične da bi im pristajao zajednički naziv, crtica ili priče o običnom čovjeku.

PRVA PRIČA . . .

Port Said. Tek što se vezao »Galeb« uz pristan. Jedan dio posade pošao je na izlaz u grad.

— Kuda žuriš Ivo — zapitah ga na sizu.

— Znaš, prije dvije godine sam mojoj Mirjani, za rođendan pretplatio ediciju »Hiljadu i jedna noć«. Kada smo pošli nije me dotle pustila dok joj nisam obećao da ću joj donijeti nešto iz te čudesne zemlje, na koju je potjecaju te priče.

— Čekaj pa ćemo skupa.

— Ne, nije to, ono što meni treba, otklanjao je robu od sebe, lutku sam prošle godine uzeo na Malti. I sličnog slona u Bizerti.

Trgovac je razabrao valjda smisao iz onog čudnog mozaika riječi koga smo improvizirali i pred nama je ležala hrpa orijentalnih sagova, raznih veličina. I na svakom izvezena slika — motiv, upravo ono što je Ivo tražio. Teškom mukom smo se odlučili za dva.

U Bombaju se skoro na isti način ponovila scena. Samo je tamo predmet iskušenja bio preparirani mungos.

— To baš nema neke naročite veze sa pričama iz

Hiljadu i jedne noći, ali će nadam se Mirjana ipak biti zadovoljna . . . Sećaš li se jučerašnje emisije za pomorce i pozdrave upućene »Galebu« i tati od njegove Mirjane. . .

Otklonio sam pogled na drugu stranu, bojao sam se da ne uoči moju zbuđenost.

DRUGA PRIČA . . .

— Svakog dana sam se prevezio s njima do baze. Neznam ni sam zašto ali sam nekako čudno simpatisao ove mornare sa barkase — pričao je Mićo. Većinom su to primorci i otočani, najčešće ribari. Ne jedamput sam popužio sa njima cigaretu. Kada bih kojim slučajem zaspao i po desetak minuta su me čekali. Ali za taj slučaj nisam znao.

Plašili su se radi svoje mlade vučice. Lanjske godine su je negde ispred brodogradilišta našli i povelili sa sobom. Ko zna kome je pripadala. Na barkasi je zabranjeno držati psa a i kazna zbog krađe . . . Tako je nastala njihova tajna.

U šikari nedaleko od veza njihovog broda, bio je jedan napušteni bunker. Tamo nitko nije zalazio. Stare krpe i stupa stvorili su idealno sklonište za njihovu Dijanu.

Iz kuhinje su uzimali i drobili kosti. No to nije bilo dovoljno i svak od njih je žrtvovao petinu svog sledovanja hrane.

I štene se razvilo u pravu vučicu. Radovali su joj se pri svakom povratku sa kratkih vožnji. I radovala se ona njima.

I dok su drugi mornari provodili slobodno vrijeme u gradu oni su ostajali i besputnim stazama preko hridastog stijenja izvodili Dijanu u šetnju. Ona je radosno skakala s kamena na kamen i lajala put galebova.

Prošla je i druga zima. Jednog dana su zapazili rasnog vučjaka. Odmah su pomislili na Dijanu i hrpu mladih vučica oko nje.

I šest mladih vučica sada se tumba i prevrće oko nje. Ali sa vučicama se rasplinula i njihova tajna. Dolaze i odlaze radoznala lica. I svak želi po jedno štene, a njih je samo šest.

— Znaš — završavao je Mića — ja nikada nisam bio ljubitelj pasa i mačaka . . . a evo sad, svaki dan prije nego podem kući, svratim do kuhinje i pokupim kosti. Poput sundera ispijaju ta štenda snagu iz vučice. Eto što učiniše ovi mornari od mene . . .

TREĆA PRIČA . . .

Rijeka. Rijetko su se kad navraćali u ovu luku. Pošli su u kino. U trolejbusu je neki ženski mangup ostavila Žarku puni otisak svojih usana na tek ispeglanoj bijeloj bluzi.

— Nema šta — švaler si. Osvajaš žene dok se ostali svijet kupa u vlastitom znoj. Dobaci mu Ante.

— Kada bi mi samo pala šaka — gundao je Žarko.

— Pozvao bi je na vruću limunadu, ha — pecnu ga Rade . . .

Penjali su se uz neku strmu ulicu i tada se pred njima pružio nesvakidašnji prizor. Očito pijani čovjek bezdušno udara šakom slabašnu djevojčicu. Tjera je od sebe, dok ona s nekom nerazumnom upornošću prijanja se uza nj . . .

— Tata . . . Tata, dođi kući — plačujući ga zaziva ona hvatajući ga za ruku. I opet bi potmulu udarci.

Svijet prolazi. Po neko zastane i opet polazi dalje.

I tada se pred njima našao Žarko.

— Zašto je biješ, zar te nije stid . . . ?

— I tebe ću bijeli golube — Ali prije nego su se spustile teške šake, Žarko ga je držao za grudi i udarao . . . Jedva su ga otrgli. Djevojčica je vrištala: ne, ne . . . ! Ne tatu, prokleti . . .

Uspjeli su da se izvuku iz sve veće grupe ljudi koja se počela okupljati oko njih i da zamaknu u prvu ulicu.

— Sreća naša da se nije tamo našao neki milicajac —
zadrihano će Rade.

I opet će se pričati: potukli se mornari. A u meni
su poput maljeva odzvanjali oni udarci po djevojčici . . .

ČETVRTA PRIČA . . .

Noć. U srebrnom tragu pune mjesecine probija put
školski brod »Jadran«. Isplovili smo iz Ulcinja prema sje-
veru. Jedini oslonac kormilaru i oficiru straže su zvjezdano
nebo i oni svjetionici koji se pomaljšaju i nestaju.

Izviđač u košu u neko doba oglašuje: tri vjetra desno,
stalno crveno svjetlo.

Na straži su Cigo i Meho i nikako da se slože koje
je to svjetlo.

Jedan tvrdi, da je to svjetionik koji još nije unešen
na karti.

Meho pak dokazuje da je to signal neke izvidne sta-
nice, koje se on nikako ne može setiti.

Njihovu raspravu sluša signalista i sa reflektorom po-
kušava da uspostavi vezu sa navodnom stanicom, ali
uzalud.

Još dugo su se raspravljali. Pala je i oplada. Oba su
izgubili jer bio je to Mars.

PETA PRIČA . . .

Tog ljetnog dana su trebali da pođu na korištenje
godišnjeg odmora. On, ona i dvoje djece, jedno od šest
i drugo od tri godine. Kofere je trebalo još samo zaklopiti
i . . .

Ali ona je htjela da prije puta opere kosu. On je sa
djecom bio u sobi. Onda je ona zatražila ocat, da bi ispi-
rala kosu. Pošao je da ga traži, ali ga odmah nije našao.
Teško se snalazi ukrcani oficir u stanu, čak i u vlastitom.

Dijete, ono mlađe — po kazivanju starijeg — stajalo
je na stolicu kod prozora i posmatralo ulicu . . . Ispod
prozora su dopirale grane palmi. Ono se nagnulo, htjelo
ih dohvatiti, ali su one bile za njegove ručice isuviše
daleko . . .

Netko je zvonio na vratima. On je pošao da ih otvori.
Bio je to čistač ulice u naručju sa nepomičnim tijelom nje-
govog sina.

Od tog momenta još za dugo vremena je prestao da
postoji za njega ovaj naš realni svijet.

Nikada morska stihija nije tako potčinila sebi njego-
ve postupke, kao što je ovoga puta to učinila bol. Malo
bi bilo, bilo što reći jer riječi su ponekad više nego bijedne,
više nego škrte.

Nikome nije dozvolio dok je dijete smještavao u mali
lijes. Oblačio mu je sve najljepše, odijelca, cipelice. I onda
čokoladama obložio sve tijelo. I sve njegove najmilije ig-
račke. I onda mnogo, mnogo cvijeca. Pa ipak sve to nije
moglo da ispravi ono u njemu slomljeno . . .

Ni pogrebne povorke nisu uvijek na isti način potresne
i tužne. To sam tek tada saznao.

ŠESTA PRIČA . . .

Znali smo ga kao čovjeka, koji je volio život. Uvijek
je znao vješto da izmakne ili otkloni sve ono što je imalo
i malo ozbiljniji prizvuk. Volio je stvari, za koje bi ka-
snije prilijepio epitet Čarlama. I tako mu osta nadimak, —
Čarlama. I ukoliko je bio takav nitko mu nije mogao ospo-
riti savjesnost i tačnost. Osporiti onaj u punom smislu među
vojnici upotrebljavani termin — vojnik. Kao takav je
uživao opću simpatiju mladih i kao takav često je bio
neshvaćen. Često puta sam se pitao, dali Čarlama — riječ
izražava Čarlamu — čovjeka.

Jedino bi ga ponekad, duboke oči izdavale, i govorile
o njemu jednim drugim jezikom.

Rekoh mu jednog dana, da mi se čini kao da bježi od
nečeg za čega ga još samo oči drže čvrsto vezanog.

— Što da ti kažem. Sit gladnom ne vjeruje, i što ti
možeš znati o jednom djetinjstvu koga nisi doživio . . .

— Kakvom djetinjstvu — insistirao sam.

— Djetinjstvu provedenog uz korito sa majkom pra-
ljom i djetinjstvo sa ocem alkoholičarem . . .

Nisam se usudio više da narušim nastalu tišinu.

Drugom prilikom sam ga upitao ne smatra li svoj na-
dimak možda neprikladnim?

— Čemu to . . . Znaš, to je stvar shvatanja, i stvar
gledanja. Za nekoga su riječi tvrde i kamenite kao rječni
šljunak dok su za mene one nešto — ni živo, ni neživo —
poput mjehurića od sapunice koji se prilijevaju i trepere u
hiljadu boja . . . I onda u jednom trenutku se rasprše,
puknu ili odlete. Čarlama.

Par godina iza toga našao sam se u njegovoj kabini.
I zapazio malu staklenu vitrinu.

— Odakle ti ovaj morski konjic i ta neuobičajena
školjka?

— Konjic . . . Njega sam našao na »M-303«. Znaš da
sam bio tamo kad se prevrnuo. I sve vrijeme dok se va-
dio. Očekivali smo da će netko od utopljenika biti u njemu.
Kao što znaš nikoga nismo našli. Na palubi sam našao
njega, zapleo se među konopima.

. . . A tu školjku . . . ? Nakon napuštanja područja
senjskog kanala otplovili smo sa preostalim pitomcima pre-
ma Visu. Obišli smo Modru špilju na Biševu. Kupali smo se
u njoj i uživali u svim onim bojama, koje rijetko kada čov-
jek može da vidi. Ronio sam i na dnu spazio nju. Sada
je kao što vidiš tu pored konjica. Uspomena i savršeni
sklad — jedan pretstavlja radost a drugi tajnu mora . . .
Samo je priroda u stanju da tako nešto lijepo ostvari. Po-
kušali su da mi ih uzmu ali kao što vidiš . . .

Sljedećeg ljeta opet sam se navratio na njegov brod.
Pogled mi nehotimice poleti prema vitrini ali nje nije bilo
tamo.

— Gdje su — upitah.

— Dugačka priča. Žena jedna — ridokosa.

— Pa — ote se jedva čujno iz mene.

— Dao sam ih njoj. Mislio sam . . .

— I otišla je. Nakon dvije sedmice.

— I . . .

— Nema više — i. Ostao sam samo ja. Šta ćeš —
Čarlama.

SEDMA PRIČA . . .

— Još ni danas ne mogu da objasnim kako sam umje-
sto na vrata pošao u ormar — običavao je da govori Rade
— kada bi se o ispitima povelala riječ.

Ispiti su prepreke, na kojima je uvijek netko ostavljao
svoje ambicije. Ali ispiti su i materija koja na situ pre-
pričavanja ostavlja mnoštvo duhovitih zgoda.

To zaista nisu laki ispiti. To u ostalom najbolje znaju
oni koji su na njima bili. A dali su položili . . . to ne
mijenja suštinu stvari.

— Nakon desetočasovnog sjedenja nad zadatkom, koji
te je postavio u ratnu situaciju — pričao je Rade — onih
nekoliko dana neizvjesnosti do obrane zadatka — a da i
ne govorimo o onom dugom, višemjesečnom intenzivnom
pripremanju — iscrpi iz tebe i zadnju iskru snage.

— I nije čudo, da kad se nađeš pred komisijom u tebi
stane dah i ne znaš da čitaš ni vlastiti rukopis. Ne možeš
da shvatiš vlastiti glas. Sva sreća pa te pokreće sva ona
nagomilana inercija iz prošlih dana. Rezultat dolazi više
po logici toka stvari negoli kao izraz neke konačne sinteze.

— Kada mi je na koncu analize zadatka — nastavljao
je Rade — prišao predsjednik komisije, a zatim i ostali
članovi i pružili ruku, morao sam da raščistim u sebi, dali
se čestita i kada neko okine na ispitima. Onda sam onako
smušen pošao prema vratima. Ali otkuda tu preda mnom
taj prokleti ormar. Ustuknuo sam nazad i opet pošao prema
vratima. A on je tvrdoglavo uvek bio tamo.

— Od komisije mi je netko prišao i doveo do vrata.
Smijali su se.

— Kasnije sam se pitao, kako sam mogao ući u ormar
kada je bio na suprot vrata . . .

OSMA PRIČA . . .

Tek što je razarač isplovio tog jutra iz Pule a Vlado
je prišao Vesku: slušaj idemo za Šibenik. O tome nikome
ni riječi. Razumiješ . . . ? — i stavio prst na usta.

Teško je prigušiti nabujalu radost, teško kada se u
Šibeniku nalazi mlada žena, koju mjesecima već nije vidio.
Oženjen je samo dvije godine a dvije godine — za ukra-
nog oficira — su u braku, kao drugi dan medenog mjeseca.

Ista priča, se nešto kasnije ponovila i na drugom dijelu broda. Samo sada u dijalogu između Vlade i Bože, i sa tom razlikom, što je navodni cilj plovidbe bio Split.

To se ponovilo u narednih pola sata još, dva do tri puta. I naravno uvijek sa onim prstom stavljenim na usta.

Kada je razarač produžio u istom kursu pored Šibenika Vladi je prvo prišao Vesko, i obećao mu nova rebra. A on se samo smješkao i ćutao.

Iza Splita se nešto slično odvijalo u prisustvu sa Božom. A onda i sa ostalim.

U sljedećim vožnjama isti paket je namješten ostalim drugovima, nekome na jedan a nekome na neki drugi način. I nitko nije slutio da se iza tih na izgled bezazlenih Vladinih šala krije i nešto više.

To su tek saznali nakon prvomajskog svečanog stroja kada je okupljenim drugovima u kantini prišao Janko sa lijepim u kožu uvezanim albumom, i kada se u njemu ugledali, na prvoj strani sliku Bože svog razdraganog, i odmah do iste slike drugi Božo sav u bijesnom grču.

A ispod slika tekst: »brod plovi za Split« i »brod ne plovi za Split«.

I tako redom na svakoj stranici po dvije slike i dva pod njima teksta.

Smijali su se, iz srca, kao rijetko kad.

DEVETA PRIČA . . .

Teškom južinom je bilo ispunjeno ono rano novembar-sko veče.

Bijesnu, nasrću i lome se o obalnom stijenju valovi. Gustim oblacima vodene prašine je sasut put što vodi pored još nedavno tolikom živom kaštelskom obalom.

Bio je izlazni dan. Kuda . . . Bez pitanja su se uputili prema hotelu.

Jedna, druga i treća sala su bile prazne. Sjeli su.

— Litru vina i tri čaše — naručio je Žika. Sjedeli su i po kad kad progovorili koju riječ.

Onda su došla još dvojica, pa još trojica. Napokon je na tri sastavljena stola bilo nekih dvadesetak čaša. Tužno je zavijao jugo. A u praznom hotelu je bila prisutna i prkosila jugu samo mornarska pjesma.

— Tine, zapjevaj jednu Arapsku pjesmu — dobacio je netko. I onda je Tin pjevao.

Ređale su se pjesme, ređale kao mornarske tuge i radosti. Točilo se vino i rasipala probuđena razdraganost, jer vino nije samo derivat grožđa već i atmosfera, kao kazalište, kao španska »Fiesta« o kojoj mi je pričao Tin. Sve je on znao, kao što su ga znali predratni trgovački brodovi kojima je obišao pola svijeta.

I onda je netko dobacio: daj Tine zapleši onaj arapski ples.

— Na stol, na stol hoćemo — zavikaše neki.

I dok je Tin skidao obuću, za čas je nestalo sa stolova stolnjaka i čaša. I plesao je Tin dok su drugovi šakama udarali takt koji je trebao da predočava elegičnu arapsku pjesmu. Duvao je jugo. I vino nije bilo samo vino, već i vraćena izgubljena radost.

Dugo kroz noć su prkosili jedno drugom jugu i mornarska radost. Kažu, da ni jedna čaša nije bila razbijena da bi se kroz nju mogla provući riječ koja bi raznijela glas o večeri toj.

DESETA PRIČA . . .

Običavao je govoriti da je on komandant najljepšeg broda u Ratnoj mornarici. Bilo je neke često puta, neobuzdane i pristrasne sujete u tom njegovom osjećanju prema njegovom brodu. Čudan ako ne neobičan je bio to odnos između njega i njegovog broda. Zli jezici govore da se radi ljepote broda nije oženio.

Ima i toga. Znao sam oficira, za koga se govorilo da godinama nije, više od desetinu metara se udaljavao od siza ili onih vezova koji pričvršćuju brod za kopno. Čak bi i sa ženom koja mu je dolazila u posjetu preko razme saobraćao nakon povratka sa dužih vožnji.

Takav je bio i Antolko. A vjerovatno najteži dan je imao onda kada je prvi put, mjesec dana nakon što je primio »Jadrana« sa ukrcajnim pitomcima pristajao u svoj rodni grad.

Za dolazak su prvo saznali roditelji a onda i ostali mještani. Kada su se na vidiku u zadarskom kanalu za bijelila jedra već je sva luka bila ispunjena što mještanima a što radoznalim strancima za koje ovakav susret predstavlja jedan izraz više u narušavanju ravnoteže jednoličnog života.

Dugo tulenje brodske sirene se rasipalo s broda preko kanala i gubilo preko obale daleke u poljima. Tako bez prestanka u kratkim razmacima sve dok se brod nije približio s postrojenom posadom na domak obale.

Stari je to običaj, kroz koga se međusobno pozdravljaju grad i u njemu rođeni komandant broda. Na zvuk sirene sve živo se sjati na obalu. Prozori i tarace se ispune lepršavim bijelim maramicama.

Gorio je od uzbuđenja, on, komandant najljepšeg jugoslavenskog ratnog broda uplovljava u svoj rođeni grad. Kolika radost i za sebe i za sve njegove mještane.

I onda ko zna, u kom trenutku se začela ona misao, uploviti, pristati onako kako to još nitko u ovoj luci nije vidio. Svaki kamen u obali, svaka sika na dnu i svaka vijuga struje je još svježa u njegovom sjećanju.

Još samo par metara vožnje naprijed — strelovito je radio njegov mozak — i onda mašinskim telegrafom dati krmom — svom snagom.

Zatutnjale su mašine, zapjenušao se široki kovitlac pozadi krme. Sve više se usporavao brod duž pristana. Još samo koji metar i bit će izveden nevideni manevar.

Bacala s konopima su izbačena na obalu i nametnuti na bitve. Još samo da se izjednači snaga mašina sa zado-bivenom inercijom i brod će biti pilepljen na željeno mjesto. Samo još desetinu metara od obale koja siječe molo, još samo par . . . i onda udarac, prilično teški udarac . . .

Dugo godina još iza toga, izvaljeni kameni blok je govorio znatiželjnom oku, o jednom susretu, koga je narušila ironija. Govori se, kako je nakon ponovljenog manevara komandant ostao na brodu i nije izašao na obalu rodnog mjesta.

More, nemirno more

Na talasima burnim života sliku nosiš,

— nemirnog života našeg;

U valu — nadošlu snagu, i sva bezumna htenja

— mladosti;

U plimi — zrelost i veličinu.

U razbijenom talasu — gorčinu neuspjeha,

— i uzaludnosti noćnih bdenja.

U šumu — pritenjenost smrti,

— i pomirenost bolnu, sa onim što biti mora.

Al' i svu nadu u večni nepresušni život,
nosiš u novom kipljenju sedefaste pene,
u cvetanju svome; sjaj mladosti žene!

Izvor radosti, iz plavih dubina

deci našoj nosiš . . . Zrelost našu snažiš

— šumama algi, koralnih rubina . . .

More, nemirno more, mladost mi odbeglu vraćaš!

Višeslava M. Đuričić